

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 6 • Aralık 2022 • 131-151
Issue: 6 • December 2022 • 131-151

Lise Öğrencilerinde Tanrı Algısı, İnsani Değerler ve Öz-Yeterlik: Uygulamalı Bir Manevi Danışmanlık Çalışması

Perception of God, Human Values and Self-Efficacy in High School Students: A Study of Practical Spiritual Counseling

Tuğrul Niyazibeyoğlu

Dr.

Öğretmen

Milli Eğitim Bakanlığı

Alaeddin Özdenören İmam Hatip Ortaokulu

E-posta: niyazibeyoglu78@gmail.com

Orcid: 0000-0002-1112-4485

Ankara / Türkiye

PhD

Teacher

Ministry of National Education

Alaeddin Özdenören İmam Hatip Secondary School

E-mail: niyazibeyoglu78@gmail.com

Orcid: 0000-0002-1112-4485

Ankara / Turkey

<https://doi.org/10.56432/tmdrd.1210804>

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type	Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received	27 Kasım 2022 • 27 November 2022
Kabul Tarihi • Accepted	12 Aralık 2022 • 12 December 2022

Ö z e t

Çalışmanın amacı ergenlerin değerler konusunda farkındalık düzeylerini belirlemek, belirlenen gereksinimlere yönelik manevi güçlenme/bakım içerikleri oluşturmak ve ergenlere yönelik gerçekleştirilen bu içeriklerin Tanrı algısı, insani değerler ve öz-yeterlik düzeyi üzerindeki etkisinin değerlendirilmesidir. Araştırmanın çalışma grubu Ankara ili Keçiören ilçesinde bulunan Atatürk Anadolu İmam Hatip Lisesi gönüllü 10. sınıf öğrencilerinden 30 deney grubu ve 30 kontrol grubu olmak üzere toplamda 60 öğrenci oluşturmuştur. Değerler konusunda farkındalık düzeylerini saptamak için kişisel desenin kuralları uygulanmış ve fenomenolojik araştırma metodu izlenmiştir. Bu dönemde öğrencilerle ikili görüşmeler yapılmış, alan yazın incelenmiş ve alan uzmanlarının görüşlerine başvurulmuştur. Katılımcıların gereksinimlerine göre hazırlanan manevi güçlenme/bakım programı tema odaklı grup toplantıları ile gerçekleştirilmiştir. 15 hafta uygulanan tema odaklı grup toplantılarından sonra öğrencilerle tekrar ikili görüşmeler yapılmıştır. 15 hafta olarak sürdürülen çalışmada tema odaklı grup toplantılarının konuları ise şunlardır; niyet, olumlu bakış açısı, şükür, sabır ve tahammül, dua, tevekkül, kendini bilme ve sorumluluk, özgüven ve dürüstlük, başarı, azim ve hırs, dostluk ve saygı, Allah algısı, denge, hoşgörü ve barış. Her hafta web tabanlı olarak gerçekleştirilen tema odaklı grup toplantılarının içerikleri 6 başlıktan oluşmaktadır. Giriş bölümünde katılımcılara değerlerin tanımı yapılmıştır. İçerik sunumunda ise değerlerin kapsamlı anlatımı yapılmıştır. Kıssadan hisse bölümü ile de değere yönelik bir kıssa paylaşılmıştır. Metaforlaştırma kısmında ise değer somutlaştırılarak anlaşılması amaçlanmıştır. Kalıcılığı sağlama bölümünde katılımcılardan haftanın değerini hayatlarında uygulamaları istenmiştir. Sonuçta manevi güçlenme/bakım programının öğrencilerin değerler konusunda farkındalık düzeylerini artırdığına ulaşılmıştır. Değer Odaklı Manevi Güçlenme/Bakım programının Tanrı algısı, insani değerler ve öz-yeterlik düzeylerine olan etkisini tespit etmek için hem deney hem de kontrol gruplarına ön test, son test ve izleme testi uygulanmıştır. Manevi güçlenme/bakım programına katılan deney grubu katılımcılarının Tanrı algısı, insani değerler ve öz-yeterlik puanlarının pozitif yönde arttığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak ergenlerin değerler konusunda farkındalık düzeyleri belirlenmiş, oluşturulan manevi güçlenme/bakım programının içerikleri ergenlerin hem değerler farkındalıklarını yükselttiğine hem de onların Tanrı algısı, insani değerler ve öz-yeterlik düzeylerini artırdığına ulaşılmıştır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Ergenlik • Tanrı algısı
İnsani değerler • Öz yeterlilik

A b s t r a c t

The aim of the research is to determine awareness levels of adolescents considering values, to constitute spiritual refreshment contents towards determined needs and to evaluate the effectiveness of these contents that were applied on adolescents on God perception, human values and self-efficacy. The study consisted of a total of 60 volunteer tenth grade students of Atatürk Anatolian Imam Hatip High School located in Keçiören district of Ankara province, 30 in the experimental group and 30 in the control group. To determine levels of awareness of values, instructions of heuristic design were applied and phenomenological research method was followed. In this process one-on-one meetings were carried out with students, literature was examined and views of field experts were consulted. Spiritual refreshment program which was prepared according to participants' needs were carried out in theme-oriented group meetings. After theme-oriented group meetings which were carried out for fifteen weeks, one-on-one talks were carried with students again. Topics of theme-oriented group meetings in the research that have continued for 15 weeks are as follow; intention, positive view, gratitude, patience and endurance, pray, resignation, self-consciousness and responsibility, self-reliance and honesty, success, determination and passion, friendship and respect, perception of God, balance, toleration and peace. The contents of theme-oriented group meetings that were carried out each week online consist of 6 headlines. The definition of a moral was explained to the attendants in the entry section. A story related to the moral was shared in the section for moral of a story. The moral was embodied to make clear in the section of metaphor. Attendants were asked to use the moral in their life in the part of permanence. In conclusion it was reached that spiritual refreshment program enhanced students' level of awareness of values. Pretest, posttest and trail test were applied in experimental and control groups in order to determine effects of value-focused spiritual refreshment program on God perception, human values and self-efficacy. It was found that points of participants's of experimental group related to God perception, human values and self-efficacy enhanced positively. In conclusion, upon determining awareness levels of adolescents concerning the subject of values, it was reached that contents of spiritual refreshment program enhanced awareness of adolescents' values and level of their God perception, human values and self-efficacy points.

K e y w o r d s

Spiritual counseling ve care • Adolescents • God perception
Human values • Self-efficacy

Giriş

Bilgi çağında insanoğlunun çoğu başarısında kuşkusuz onun yeteneği vardır. Ancak bireylerin gerçek değerlerine ulaşması ve mutluluğu yakalaması, değerleri hayatına katmasına bağlıdır (Hökelekli, 2013: 229). Hz. Peygamber de kendisinden faydalanılmayan ahlaka ve yaşama aksetmeyen ilimden Allah'a sığınmıştır (Müslim, Zikir 73). İnsanoğlunun niteliğine katkı sağlamayan, değerleri insanlığın hizmetine sunmayan ilim algısı bir yük hatta hamallıktır (Cuma, 62/5). Bilgili olmasına rağmen ilmi, dünyevi amaçlarının emrine vermiş bir insanın ahlaki yozlaşması çok hızlı ve tehlikeli noktalara varabilmektedir (Casiye, 45/23).

Çağımızda şiddet özellikle gençler arasında yaygınlaşmakta, sigara, alkol ve uyuşturucu gibi zararlı alışkanlıkları ilkökul düzeyinde öğrenciler edinmekte, değerler gençlerin yaşantısında neredeyse görünmemektedir. Gençlerde görülen istenmedik davranışların temelinde değerlerin yok olması bulunmaktadır. Ancak değerlerin bir ülkenin geleceği açısından karakterli nesillerin yetişmesinde çok önemli rolleri vardır. Ayrıca bireylerin başarılı, faziletli, dürüst ve dost canlısı olup olmadığını belirleyen tek ölçüt değerlerdir (Güngör, 2015: 11-13).

Değerleri benimseyen insan, diğer insanlarla olan ilişkisini insan olmaları sebebiyle yürütmektedir. Ayrıca değerler, insanların kendilerine yapılmasını istemediklerini şeylerin başkalarına da yapılmaması konusunda insanlara farkındalık kazandırmaktadır. Sadece başarıya odaklanan birey, diğer insanları rakip olarak görmekte ve onun değerleri ise prestij, statü ve sahip olduklarından ibaret haline gelmektedir (Baltaş ve Baltaş, 1987: 17).

Akademik başarıdan ziyade hayat başarısı önemsenmelidir. IQ'nün başarıdaki etkisi %20 civarındadır. Başarının üzerinde etkili olan %80'nin üzerinde ise başka etkiler söz konusudur. Bu %80'nin içerisinde insanların zor şartlarda ümidini diri tutabilmesi, sabrını devam ettirebilmesi, kendilerini motive edebilmeleri, engellere rağmen kararlı olmaları ve kendilerini başkalarının yerine koyabilme gibi değerler vardır (Goleman, 2004: 50).

Okul başarısı üzerine 1970 yılında Amerika'da pilot bir uyguma başlatılmıştır. Bu uygulama hiçbir değer olmadığı tamamen öğrencilerin özgür bırakıldığı bir felsefe üzerine yapılmıştır. Sınavlar azaltılmış, öğrencilerin sınıftan istedikleri zaman çıkabilmeleri ve öğrenciler sınıfta isteği gibi oturma hatta ayaklarını masaların üzerine uzatma gibi haklar verilmiştir. Öğrenciler, "Hız almadığım hiçbir şeyi yapmak zorunda değilim." anlayışı ile zevkleri en üstün değer kabul etmişlerdir. Bu pilot uygulama

neticesinde eğlence-zevk tutkunu ve çalışmaktan hoşnut olmayan bir nesil ortaya çıkmıştır (Tarhan, 2016: 82).

Bireyin manevi ihtiyaçları arasında; sevmek, affetmek, uzlaşma, doğruluk, üretkenlik, mutluluk, sabır gibi değerler vardır (Özdoğan & Yağlı, 2019: 72). Değerler bir ağacın kökleri gibidir. Kökleri sağlam ve derinlerde olan ağaçlar, kolay kolay yıpranmaktadırlar. Ergenlik döneminde değerler konusunda oluşacak farkındalıkla, öğrenciler hayatlarında karşılaşacakları zorluklarla daha rahat başa çıkabilmektedirler. Araştırmanın konusunu; Covid-19 gibi bir süreçte değerler konusunda öğrencilerin düzeyini tespit etmek, ulaşılan bulgular doğrultusunda manevi güçlenme/bakım programı içerikleri hazırlamak, hazırlanan manevi güçlenme/bakım programının etkililiğini insani değerler, öz yeterlik ve Tanrı algısı ölçekleri üzerinden değerlendirmek oluşturmaktadır.

a. Problem

Günümüzde daha çok akademik başarı önemsenmekte ve değerler eğitimi okullarda zaman kaybı olarak değerlendirilmektedir. Başarı bu şekilde yüceltilirse, insani değerler önemini yitirebilmektedir. Bu anlayışın neticesinde akademik olarak başarılı ancak değerler konusunda kör topal insanların sayısı artmaktadır (Kasapoğlu, 2013: 105). Öğrenciler eğitim sisteminde bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Ancak öğrenciler mekanik bir varlık gibi onların daha çok bilişsel tarafına yönelik eğitim yapılmaktadır. Öğrencilerin başarıları nicel olarak değerlendirilmekte ve onların nitel tarafı olan vicdan, sevgi, hoşgörü, sorumluluk, dürüstlük özellikleri dikkate alınmamaktadır. Eğitim hayatında bireylerin nicel tarafları yüceltildiğinden sosyal hayatta diğer insanlara kolayca zarar verebilmekte (Meydan, 2014: 95). Ayrıca Yaradan ile ilişkisinde korkunun hâkim olduğu bireyler, yaşadıklarını anlamlandırmakta zorlanmaktadır (Yağlı-Soykan, 2020).

Bu araştırmada Covid-19 sürecinde web tabanlı olarak ergenlere manevi güçlenme/bakım uygulamaları yapılmıştır. Değer Odaklı Manevi Bakım/Güçlenme Programı, uygulamanın odağını oluşturmaktadır. Manevi güçlenme/bakım uygulamalarının öncesi ve sonrasında öğrencilere insani değerler, öz-yeterlik ve Tanrı algısı ölçekleri uygulanmıştır. Sonuç olarak; manevi bakım/güçlenme uygulamalarının ergenlerin; Tanrı algısı, insani değerler ve öz-yeterlik düzeylerine etkisi amaçlanmıştır.

Bu bağlamda araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır:

1-Ergenlerin manevi gereksinimleri nelerdir?

2-Ergenlerin manevi değerler farkındalık düzeyleri nasıldır?

3-Ergenlerin gereksinimlerini karşılamada ve değerler farkındalığını artırmada değer odaklı manevi bakım/güçlenme uygulamalarının nasıl bir katkısı olabilir?

b. Amaç

Çalışmanın amacı; ergenlerin değerler konusunda farkındalık düzeylerini belirlemek, belirlenen gereksinimlere yönelik manevi güçlenme/bakım içerikleri oluşturmak ve ergenlere yönelik gerçekleştirilen bu içeriklerin Tanrı algısı, insani değerler ve öz-yeterlik düzeyi üzerindeki etkililiğini değerlendirmektir.

Araştırmanın temel amacının yanı sıra hedeflenen alt amaçları ise şu şekildedir:

- (i) Değer Odaklı Manevi Güçlenme/Bakım Programı ile ergenlerin manevi değerler farkındalıklarını artırmak,
- (ii) Değer Odaklı Manevi Güçlenme/Bakım Programı ile ergenlerin insani değerler, öz-yeterlik ve seven Tanrı algısı puanlarını artırmak,
- (iii) Manevi başa çıkma açısından ergenleri, ergenlik dönemi ve kovid-19 gibi süreçlerde Değer Odaklı Manevi Güçlenme/Bakım Programı ile güçlenmelerini sağlamak,
- (iv) Ergenlerin değerleri içselleştirmelerini sağlamak adına toplumsal ve kurumsal bağlamda farkındalık sağlamak.

c. Önem

Değerlere yönelik gerçekleştirilen çalışmaların yarısından fazlası ilköğretim öğrencilerine yönelik olarak yapılmıştır. Lise öğrencileri ile yani ergenlere dair yapılan çalışmalar ise %9,3 oranındadır. Karma yöntemle yapılan çalışmalar ise %42,6'dır (Gündüz vd., 2017). Değerler eğitimi konusunda tespit edilen alanyazın istatistiksel verileri ışığında; gerçekleştirilen bu çalışmanın çalışma grubunun ergenler olması, araştırmanın uygulamalı yapılması ve de karma yöntemle gerçekleştirilmesi araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca Kovid-19 sürecinde web tabanlı olarak ergenlere manevi olarak eşlik edilmesi çalışmayı daha da önemli kılmaktadır.

d. Çalışma Grubu ve Sınırlılıklar

Araştırmanın genel evreni, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okulların lise 10. sınıf öğrencileridir. Çalışma grubu ise Ankara'nın Keçiören ilçesinde bulunan Atatürk Anadolu İmam Hatip Lisesi 10. sınıf öğrencileridir.

Araştırmada elde edilen bulguların geçerliği ve güvenilirliği araştırmanın çalışma grubu ile sınırlıdır. Araştırma Kovid-19 pandemi sürecinde gerçekleştirildiği için süreç içindeki şartlarla da sınırlı kalmıştır.

e. Yöntem ve Uygulama

Nicel araştırma, istatistiksel veya sayısal verileri kullanarak, sosyal olgunun araştırması ile ilgili bir dizi yöntemleri içermektedir (Watson, 2015). Bu çalışmada nicel araştırma kapsamında deneysel desenlerden ön test-son test deseni kullanılmıştır. Ayrıca alanyazında ön test-son test deseni, kontrollü ön ve son test deseni olarak da bilinmektedir. Bu desende müdahale öncesi hem deney grubu hem de kontrol grubu değerlendirilmektedir. Kontrol grubu müdahale dışında bırakılmaktadır. Müdahale sonrası tekrardan her iki gruba da ölçekler uygulanmaktadır. Araştırmacı istatistiksel olarak deney grubunun puanın, kontrol grubu puanından yüksek olarak tespit ederse, dikkatli bir şekilde yapılan müdahalenin etkili olduğu sonucuna varmaktadır (Abbuhl vd., 2014: 123). Bu çerçevede çalışmada keşfedici yaklaşımla oluşturulan manevi güçlenme/bakım programının Tanrı Algısı Ölçeği(TAÖ), İnsani Değerler Ölçeği(İDÖ) ve Çocuklar için Öz Yeterlik Ölçeği(ÇÖYÖ) ölçekleri ile etkililiğine ulaşabilmek için kontrollü ön ve son test deseni kullanılmıştır. Çalışmada manevi güçlenme/bakım programının aşamaları tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo-1:

Manevi güçlenme/bakım programı aşamaları				
Grup	Ön Test	İşlem	Son Test	İzleme Testi
Uygulama		Manevi		
Deney	30	Güçlenme	30	30
Grubu		Programı		
Kontrol	30	İşlem	30	-
Grubu		Yapılmadı		

Araştırma kapsamında öncelikle deney ve kontrol grubu oluşturulmuştur. Deney grubunda 15 kız ve 15 erkek katılımcı, kontrol grubunda da 15 kız ve 15 erkek olmak üzere toplam 60 katılımcı ile çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın web tabanlı olmasından dolayı çalışma katılımcılarının sayıları bu şekilde belirlenmiştir. Araştırma bağlamında belirlenen TAÖ, İDÖ ve ÇÖYÖ ölçekleri hem deney hem de kontrol grubuna uygulanmıştır. 14 değer üzerine içeriği hazırlanan değer odaklı manevi güçlenme/bakım programı sadece deney grubuna uygulanmıştır. Manevi güçlenme/bakım programı gerçekleştirildikten sonra tekrardan araştırmanın ölçekleri hem deney hem de kontrol grubuna uygulanmıştır. Ayrıca üç ay sonra programın kalıcılığını değerlendirmek için deney grubuna ölçekler uygulanmıştır.

f. Ölçme Araçları

Araştırmada daha sağlıklı ve doğru verilere ulaşmak için geçerliği

ve güvenilirliği olan ölçekler kullanılmıştır. Araştırmanın konusu ile yakından ilişkili olan çalışmalar taranmış ve manevi değerlere dair değişik ölçekler tespit edilmiştir. Çalışma grubuna özellikle de ergenlere uygun ölçekler seçilmesinde dikkatli davranılmıştır. Bu çerçevede araştırmada Tanrı Algısı, İnsani Değerler ve Çocuklar için Öz Yeterlik Ölçekleri tercih edilmiştir.

g. Bulgular

g.a. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında analiz türüne karar vermeden önce normallik varsayımı incelenmiştir. Normallik varsayımının incelenmesinde çarpıklık, basıklık istatistikleri ve Shapiro-Wilk testi kullanılmıştır. Normal dağılım sağlandığı durumlarda deney ve kontrol grubunun ön test veya son test puanlarının karşılaştırılmasında ilişkisiz örneklem t testi kullanılırken, normal dağılım sağlanmadığı durumda Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Deney ve kontrol grubunun her birinin kendi içinde ön test-son test puanları arasındaki farklılaşmanın incelenmesinde ve dene grubunun kendi içinde son test-izleme testi puanları arasındaki farklılaşmanın incelenmesinde normal dağılımın sağlandığı durumda ilişkili örneklem t testi, normal dağılımın sağlanmadığı durumda Wilcoxon İşaretili Sıralar testi kullanılmıştır.

g.b. İnsani Değerler Ölçeği Sonuçları

Uygulanmadan önce deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin İnsani Değerleri Ölçeği puanlarının anlamlı farklılık gösterme durumunu incelemeye uygun analize karar vermek için normallik varsayımı incelenmiştir. İnsani Değerleri Ölçeği sorumluluk, barışçı olma, dürüstlük ve hoşgörü boyutu puanları normal dağılım gösterdiği için ilişkisiz örneklem t testi ile incelenmiştir. İnsani Değerleri Ölçeği arkadaşlık ve saygı boyutu puanları normal dağılım göstermediği için Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 2'da sunulmuştur.

Tablo 2:

İnsani Değerler Ölçeği deney-kontrol grubu ön test sonuçları							
Ön-Test	Grup	n	$\bar{X}$	ss	sd	t	p
Sorumluluk	Deney	30	26,40	5,36	57	0,170	0,866
	Kontrol	29	26,62	4,58			
Barışçı olma	Deney	30	26,26	4,72	57	0,477	0,635
	Kontrol	29	25,69	4,41			
Dürüstlük	Deney	30	26,07	3,2	57	0,033	0,974
	Kontrol	29	26,10	3,7			
Hoşgörü	Deney	30	24,53	4,03	57	1,920	0,060
	Kontrol	29	22,83	2,62			

		n	$\bar{X}$	Medyan	Sıra ortalaması	Z	p
Arkadaşlık	Deney	30	28,03	29	32,63	1,200	0,230
	Kontrol	29	26,24	27	27,28		
Saygı	Deney	30	26,60	27	30,33	0,152	0,879
	Kontrol	29	26,89	27	29,66		

n: frekans, $\bar{X}$: ortalama, ss: standart sapma, sd: serbestlik derecesi, p: anlamlılık düzeyi

Tablo 2 incelendiğinde uygulanmadan önce deney ve kontrol grubundaki katılımcıların İnsani Değerler Ölçeği sorumluluk, barışçı olma, dürüstlük, hoşgörü, arkadaşlık ve saygı ön test puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği ($p>0,05$) görülmektedir. Diğer bir deyişle uygulama yapılmadan önce deney ve kontrol grubu insani değerler bakımından benzerdir. Bu durumda deney ve kontrol grubu son test puanları arasında oluşabilecek farklılığın yapılan uygulamadan kaynaklandığı söylenebilmektedir.

Uygulamadan sonra deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin İnsani Değerleri Ölçeği puanlarının anlamlı farklılık gösterme durumunu incelemede uygun analize karar vermek için normallik varsayımı incelenmiştir. İnsani Değerleri Ölçeği sorumluluk, barışçı olma, dürüstlük ve hoşgörü boyutu puanları normal dağılım gösterdiği için ilişkisiz örneklemeler t testi ile incelenmiştir. İnsani Değerleri Ölçeği arkadaşlık ve saygı boyutu puanları normal dağılım göstermediği için Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo-3:
İnsani Değerler Ölçeği deney-kontrol grubu son test sonuçları

Son-Test	Grup	n	$\bar{X}$	ss	sd	t	p
Sorumluluk	Deney	30	27,43	4,51	55	0,768	0,446
	Kontrol	27	26,52	4,47			
Barışçı olma	Deney	30	28,36	4,42	55	3,061	0,003*
	Kontrol	27	24,74	4,50			
Dürüstlük	Deney	30	27,47	2,79	55	1,810	0,076
	Kontrol	27	26,00	3,33			
Hoşgörü	Deney	30	24,70	3,98	55	1,800	0,077
	Kontrol	27	22,85	3,75			
		n	$\bar{X}$	M	So	Z	p
Arkadaşlık	Deney	30	29,37	30	34,07	2,435	0,015*
	Kontrol	27	25,63	27	23,37		
Saygı	Deney	30	28,74	30	33,10	1,972	0,049*
	Kontrol	27	26,56	27	24,44		

n: frekans, $\bar{X}$: ortalama, ss: standart sapma, sd: serbestlik derecesi, p: anlamlılık düzeyi * $p<0,05$

Tablo 3 incelendiğinde uygulamadan sonra deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin İnsani Değerleri Ölçeği sorumluluk, dürüstlük ve

hoşgörü boyutları son test puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği ($p>0,05$) görülürken; barışçı olma, arkadaşlık ve saygı son test puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği ($p<0,05$) görülmektedir. Barışçı olma boyutu için ortalamalar incelendiğinde deney grubunun ortalamasının (28,4) kontrol grubunun ortalamasından (24,7) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Buna göre yapılan uygulama öğrencilerin barışçı olma insani değerinin artmasında etkili olmuştur. Anlamlı farklılık tespit edilen arkadaşlık ve saygı boyutları için medyan değerleri incelendiğinde deney grubunun medyan değerinin kontrol grubundan yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre yapılan uygulama öğrencilerin arkadaşlık ve saygı insani değerinin artmasında etkili olmuştur.

Deney ve kontrol grubu için ayrı ayrı İnsani Değerleri Ölçeği ön test-son test puanlarının anlamlı farklılık gösterme durumunu incelemeye uygun analize karar vermek için normallik varsayımı incelenmiştir. İnsani Değerleri Ölçeği sorumluluk, barışçı olma, dürüstlük ve hoşgörü boyutu puanları normal dağılım gösterdiği için ilişkili örneklem t testi ile incelenmiştir. İnsani Değerleri Ölçeği arkadaşlık ve saygı boyutu puanları normal dağılım göstermediği için Wilcoxon İşaretli Sıralar testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo-4:
İnsani Değerler Ölçeği deney ve kontrol grubu için ön test- son test puanlarının incelenmesi

	Grup	Test	n	$\bar{X}$	ss	sd	t	p
Sorumluluk	Deney	Ön test	30	26,40	5,36	29	1,080	0,289
		Son test	30	27,43	4,51			
	Kontrol	Ön test	27	26,67	4,67	26	0,471	0,641
		Son test	27	26,52	4,47			
Barışçı olma	Deney	Ön test	30	26,26	4,72	29	2,457	0,020*
		Son test	30	28,36	4,42			
	Kontrol	Ön test	27	25,37	4,40	26	1,817	0,081
		Son test	27	24,74	4,50			
Dürüstlük	Deney	Ön test	30	26,07	3,20	29	2,347	0,026*
		Son test	30	27,47	2,79			
	Kontrol	Ön test	27	26,19	3,66	26	0,555	0,583
		Son test	27	26,00	3,33			
Hoşgörü	Deney	Ön test	30	24,53	4,03	29	0,263	0,794
		Son test	30	24,70	3,98			
	Kontrol	Ön test	27	22,59	2,55	26	0,454	0,654
		Son test	27	22,85	3,75			
			n	$\bar{X}$		Sıra ort.	Z	p
Arkadaşlık	Deney	Ön test	30	28,03	N.S.	12,80	1,210	0,226

Saygı	Kontrol	Son test	30	29,37	P.S.	13,94	0,509	0,611
		Ön test	27	25,81	N.S.	10,75		
		Son test	27	25,63	P.S.	9,17		
	Deney	Ön test	30	26,60	N.S.	12,70	1,738	0,082
		Son test	30	28,74	P.S.	15,50		
		Ön test	27	26,74	N.S.	9,94		
Kontrol	Son test	27	26,56	P.S.	9,06	0,178	0,859	

n: frekans, $\bar{X}$: ortalama, ss: standart sapma, sd: serbestlik derecesi, p: anlamlılık düzeyi
N.S. : Negatif sıra, P.S. : Pozitif sıra; *p<0,05

Tablo 4 incelendiğinde deney grubunda İnsani Değerler Ölçeği sorumluluk, hoşgörü, arkadaşlık ve saygı ön test-son test puanları arasında istatistiksel olarak farklılık olmadığı ($p>0,05$) görülürken, barışçı olma ve dürüstlük ön test-son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu ($p<0,05$) görülmektedir. Anlamlı farklılık tespit edilen boyutlar için ortalamalar incelendiğinde, deney grubundaki öğrencilerin barışçı olma ve dürüstlük son test puan ortalamalarının, ön test puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre, yapılan uygulamanın öğrencilerin barışçı olma ve dürüstlük insani değerinin artmasında etkili olduğu yorumu yapılabilir. Kontrol grubu için İnsani Değerler Ölçeği boyutları ön test-son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı ($p>0,05$) görülmektedir. Diğer bir deyişle kontrol grubunun İnsani Değerler Ölçeği ön test ve son test puanları benzerdir. Kontrol grubuna herhangi bir uygulama yapılmadığı için fark çıkmaması beklenen bir durumdur.

Deney grubu için İnsani Değerleri Ölçeği son test-izleme testi puanlarının anlamlı farklılık gösterme durumunu incelemede uygun analize karar vermek için normallik varsayımı incelenmiştir. İnsani Değerleri Ölçeği sorumluluk, barışçı olma, dürüstlük ve hoşgörü boyutu puanları normal dağılım gösterdiği için ilişkili örneklem t testi ile incelenmiştir. İnsani Değerleri Ölçeği arkadaşlık ve saygı boyutu puanları normal dağılım göstermediği için Wilcoxon İşaretili Sıralar testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo-5:
İnsani Değerler Ölçeği deney grubu için son test- izleme test puanlarının incelenmesi

Grup	Test	n	$\bar{X}$	ss	sd	t	p	
Sorumluluk	Son test	30	27,43	4,51	29	0,059	0,953	
	İzleme	30	27,40	3,97				
Barışçı olma	Son test	30	28,36	4,42	29	0,611	0,546	
	İzleme	30	28,73	4,03				
Dürüstlük	Deney	Son test	30	27,47	2,79	29	2,475	0,019*

		İzleme	30	26,47	2,27				
Hoşgörü	Deney	Son test	30	24,70	3,98	29	0,790	0,436	
		İzleme	30	24,23	3,81				
		n	$\bar{X}$	Sıra ort.	Z				p
Arkadaşlık	Deney	Son test	30	29,37	N.S.	12,11	0,154	0,878	
		İzleme	30	29,30	P.S.				15,13
		Son test	30	28,74	N.S.				12,27
Saygı	Deney	İzleme	30	29,03	P.S.	14,73			

n: frekans, $\bar{X}$: ortalama, ss: standart sapma, sd: serbestlik derecesi, p: anlamlılık düzeyi
N.S. : Negatif sıra, P.S. : Pozitif sıra; *p<0,05

Tablo 5 incelendiğinde deney grubunda İnsani Değerler Ölçeği sorumluluk, barışçı olma, hoşgörü, arkadaşlık ve saygı son test-izleme testi puanları arasında istatistiksel olarak farklılık olmadığı ($p>0,05$) görülürken, dürüstlük son test-izleme testi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu ($p<0,05$) görülmektedir. Anlamlı farklılık tespit edilen dürüstlük boyutu için ortalamalar incelendiğinde öğrencilerin son test puan ortalamasının (27,47) izleme testi puan ortalamasından (26,47) yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan uygulamanın etkisinin dürüstlük boyutu için etkisini kaybettiği söylenebilir.

g.c. Tanrı Algısı Ölçeği

Uygulanmadan önce deney ve kontrol grubunun Tanrı Algısı Ölçeği puanlarının anlamlı farklılık gösterme durumunu incelemeye uygun analize karar vermek için normallik varsayımı incelenmiştir. Ölçek puanları normal dağılım varsayımı sağlanmadığından Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo-6:
Tanrı Algısı Ölçeği deney-kontrol grubu ön test sonuçları

Ön-Test		n	$\bar{X}$	Medyan	Sıra ort.	Z	p
Sevgi	Deney	30	52,47	56	31,10	0,750	0,453
	Kontrol	28	53,54	55	27,79		
Korku	Deney	30	20,20	16,50	30,08	0,273	0,785
	Kontrol	28	18,46	17,50	28,88		

n: frekans, $\bar{X}$: ortalama, ss: standart sapma, sd: serbestlik derecesi, p: anlamlılık düzeyi

Tablo 6 incelendiğinde uygulanmadan önce deney ve kontrol grubundaki katılımcıların Tanrı Algısı Ölçeği sevgi yönelim ve korku yönelimli ön test puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği ($p>0,05$) görülmektedir. Diğer bir deyişle uygulama yapılmadan önce deney ve kontrol grubu tanrı algısı bakımından benzerdir. Bu durumda deney ve kontrol grubu son test puanları arasında oluşabilecek farklılığın yapılan uygulamadan kaynaklandığı söylenebilmektedir.

Uygulanmadan sonra deney ve kontrol grubunun Tanrı Algısı Ölçeği puanlarının anlamlı farklılık gösterme durumunu incelemede uygun analize karar vermek için normallik varsayımı incelenmiştir. Ölçek puanları normal dağılım varsayımı sağlanmadığından Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7:
Tanrı Algısı Ölçeği deney-kontrol grubu son test sonuçları

Son Test		n	$\bar{X}$	Medyan	Sıra ort.	Z	p
Sevgi Yönelimli	Deney	30	56,80	58	31,10	3,138	0,002*
	Kontrol	28	53,14	55	27,79		
Korku Yönelimli	Deney	30	15,77	14	30,08	1,490	0,136
	Kontrol	28	18,32	17	28,88		

n: frekans, $\bar{X}$: ortalama, ss: standart sapma, sd: serbestlik derecesi, p: anlamlılık düzeyi

*p<0,05

Tablo 7 incelendiğinde uygulamadan sonra deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin Tanrı Algısı Ölçeği korku yönelimli boyutu son test puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği ($p>0,05$) görülürken, sevgi yönelimli boyutu son test puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği ($p<0,05$) görülmektedir. Sevgi yönelimli boyutu için ortalamalar incelendiğinde deney grubunun ortalamasının (56,80) kontrol grubunun ortalamasından (53,14) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Buna göre yapılan uygulamanın öğrencilerin sevgi yönelimli tanrı algısının artmasında etkili olduğu söylenebilmektedir.

Deney ve kontrol grubu için ayrı ayrı Tanrı Algısı Ölçeği ön test-son test puanlarının anlamlı farklılık gösterme durumunu incelemede uygun analize karar vermek için normallik varsayımı incelenmiştir. Ölçek puanları normal dağılım göstermediği için Wilcoxon İşaretili Sıralar testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo-8:
Tanrı Algısı Ölçeği deney-kontrol grubu için ön test- son test puanlarının incelenmesi

			n	$\bar{X}$	Sıra ort.	Z	p	
Sevgi Yönelimli	Deney	Ön test	30	52,47	N.S.	7,75	2,400	0,016*
		Son test	30	56,80	P.S.	12,30		
	Kontrol	Ön test	28	53,54	N.S.	13,89	0,750	0,453
		Son test	28	53,14	P.S.	7,73		
Korku Yönelimli	Deney	Ön test	30	20,20	N.S.	15,68	2,313	0,021*
		Son test	30	15,77	P.S.	9,39		
	Kontrol	Ön test	28	18,46	N.S.	11,38	0,330	0,742
		Son test	28	18,32	P.S.	11,65		

n: frekans, $\bar{X}$: ortalama, ss: standart sapma, sd: serbestlik derecesi, p: anlamlılık düzeyi

N.S. : Negatif sıra, P.S. : Pozitif sıra *p<0,05

Tablo 8 incelendiğinde deney grubunda Tanrı Algısı Ölçeği sevgi yönelimli ve korku yönelimli ön test-son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu ($p<0,05$) görülmektedir. İncelendiğinde deney grubundaki öğrencilerin sevgi yönelimli boyutu için son test puan ortalamalarının ön test puan ortalamalarından daha yüksek; korku yönelimli boyutu için ise ön test puanlarının son test puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Buna göre, yapılan uygulamanın öğrencilerin sevgi yönelimli tanrı algısının artmasında ve korku yönelimli tanrı algısının azalmasında etkili olduğu yorumu yapılabilmektedir. Kontrol grubu için Tanrı Algısı Ölçeği boyutları ön test-son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı ($p>0,05$) görülmektedir. Diğer bir deyişle kontrol grubunun Tanrı Algısı Ölçeği ön test ve son test puanları benzerdir. Kontrol grubuna herhangi bir uygulama yapılmadığı için fark çıkmaması beklenen bir durumdur.

Deney grubu için Tanrı Algısı Ölçeği son test-izleme puanlarının anlamlı farklılık gösterme durumunu incelemede uygun analize karar vermek için normallik varsayımı incelenmiştir. Ölçek puanları normal dağılım göstermediği için Wilcoxon İşaretli Sıralar testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo-9:
Tanrı Algısı Ölçeği deney grubu için son test -izleme testi
puanlarının incelenmesi

		n	$\bar{X}$	Sıra ort.	Z	p
Sevgi Yönelimli	Deney	Ön test	30	52,47	N.S.	7,75
		Son test	30	56,80	P.S.	12,30
Korku Yönelimli	Deney	Ön test	30	20,20	N.S.	15,68
		Son test	30	15,77	P.S.	9,39

n: frekans, $\bar{X}$: ortalama, ss: standart sapma, sd: serbestlik derecesi, p: anlamlılık düzeyi

N.S. : Negatif sıra, P.S. : Pozitif sıra

Tablo 9 incelendiğinde deney grubu için Tanrı Algısı Ölçeği boyutları son test-izleme testi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı ($p>0,05$) görülmektedir. Diğer bir deyişle deney grubunun Tanrı Algısı Ölçeği son test ve izleme testi puanları benzerdir.

g.d. Öz Yeterlik Ölçeği

Uygulanmadan önce deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin Öz Yeterlik Ölçeği puanlarının anlamlı farklılık gösterme durumunu incelemede uygun analize karar vermek için normallik varsayımı incelen-

miştir. Ölçek puanları normal dağılım gösterdiği için ilişkisiz örneklem-ler t testi ile incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo-10:
Öz Yeterlik Ölçeği deney-kontrol grubu ön test sonuçları

Ön-Test	Grup	n	$\bar{X}$	ss	sd	t	p
Akademik Öz Yeterlik	Deney	30	26,12	4,20	56	1,217	0,229
	Kontrol	28	24,71	4,59			
Sosyal Öz Yeterlik	Deney	30	26,50	4,84	56	0,030	0,977
	Kontrol	28	26,54	4,34			
Duygusal Öz Yeterlik	Deney	30	22,54	6,05	56	0,122	0,903
	Kontrol	28	22,36	4,91			
Genel Öz Yeterlik	Deney	30	75,15	11,30	56	0,544	0,589
	Kontrol	28	73,61	10,28			

n: frekans, $\bar{X}$: ortalama, ss: standart sapma, sd: serbestlik derecesi, p: anlamlılık düzeyi

Tablo 10 incelendiğinde uygulanmadan önce deney ve kontrol grubundaki katılımcıların Öz Yeterlik Ölçeği akademik, sosyal, duygusal ve genel öz yeterlik boyutları ön test puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği ($p>0.05$) görülmektedir. Diğer bir deyişle uygulama yapılmadan önce deney ve kontrol grubu öz yeterlik bakımından benzerdir. Bu durumda deney ve kontrol grubu son test puanları arasında oluşabilecek farklılığın yapılan uygulamadan kaynaklandığı söylenebilir.

Uygulamadan sonra deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin Öz Yeterlik Ölçeği puanlarının anlamlı farklılık gösterme durumunu incelemede uygun analize karar vermek için normallik varsayımı incelenmiştir. Öz Yeterlik Ölçeği sosyal, duygusal ve genel öz yeterlik boyutu puanları normal dağılım gösterdiği için ilişkisiz örneklem t testi ile incelenmiştir. Öz Yeterlik Ölçeği akademik öz yeterlik boyutu puanları normal dağılım göstermediği için Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 11'da sunulmuştur.

Tablo-11:
Öz Yeterlik Ölçeği deney-kontrol grubu son test sonuçları

Son-Test	Grup	n	$\bar{X}$	ss	sd	t	p
Sosyal Öz Yeterlik	Deney	30	28,20	3,81	56	1,705	0,094
	Kontrol	28	26,36	4,42			
Duygusal Öz Yeterlik	Deney	30	26,33	4,34	56	2,324	0,024*
	Kontrol	28	23,46	5,05			
Genel Öz Yeterlik	Deney	30	80,83	10,15	56	2,271	0,027*
	Kontrol	28	74,86	9,86			

n $\bar{X}$ Medyan Sıra ort. Z p

Akademik	Deney	30	26,30	27	32,92	1,600	0,110
Öz Yeterlik	Kontrol	28	25,04	25	25,84		

n: frekans, $\bar{X}$: ortalama, ss: standart sapma, sd: serbestlik derecesi, p: anlamlılık düzeyi *p<0,05

Tablo 11 incelendiğinde uygulamadan sonra deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin Öz Yeterlik Ölçeği, sosyal ve akademik öz yeterlik boyutları son test puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği ($p>0,05$) görülürken, duygusal ve genel öz yeterlik boyutları son test puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği ($p<0,05$) görülmektedir. Anlamlı farklılık tespit edilen duygusal ve genel öz yeterlik boyutları için ortalama değerleri incelendiğinde deney grubunun son test ortalamasının kontrol grubundan yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre yapılan uygulamanın öğrencilerin duygusal ve genel öz yeterliliklerinin artmasında etkili olduğu söylenebilmektedir.

Deney ve kontrol grubu için ayrı ayrı Öz Yeterlik Ölçeği ön test-son test puanlarının anlamlı farklılık gösterme durumunu incelemeye uygun analize karar vermek için normallik varsayımı incelenmiştir. Öz Yeterlik Ölçeği sosyal, duygusal ve genel öz yeterlik boyutları puanları normal dağılım gösterdiği için ilişkili örneklem t testi ile incelenmiştir. Öz Yeterlik Ölçeği akademik öz yeterlik boyutu puanları normal dağılım göstermediği için Wilcoxon İşaretli Sıralar testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo-12:
Öz Yeterlik Ölçeği deney ve kontrol grubu için ön test- son test puanlarının incelenmesi

	Grup	Test	n	$\bar{X}$	ss	sd	t	p
Sosyal Öz Yeterlik	Deney	Ön test	30	26,50	4,84	29	1,969	0,059
		Son test	30	28,20	3,81			
	Kontrol	Ön test	28	26,54	4,34	27	0,412	0,684
		Son test	28	26,36	4,42			
Duygusal Öz Yeterlik	Deney	Ön test	30	22,54	6,05	29	3,164	0,004*
		Son test	30	26,33	4,34			
	Kontrol	Ön test	28	22,36	4,91	27	1,773	0,087
		Son test	28	23,46	5,05			
Genel Öz Yeterlik	Deney	Ön test	30	75,15	11,30	29	2,225	0,034*
		Son test	30	80,83	10,15			
	Kontrol	Ön test	28	73,61	10,28	27	1,199	0,241
		Son test	28	74,86	9,86			
			n	$\bar{X}$		Sıra ort.	Z	p
Akademik Öz Yeterlik	Deney	Ön test	30	26,12	N.S.	12,27	0,742	0,458
		Son test	30	26,30	P.S.	13,57		

Kontrol	Ön test	28	24,71	N.S.	14,28	0,623	0,533
	Son test	28	25,04	P.S.	11,43		
n: frekans, $\bar{X}$: ortalama, ss: standart sapma, sd: serbestlik derecesi, p: anlamlılık düzeyi N.S. : Negatif sıra, P.S. : Pozitif sıra; *p<0,05							

Tablo 12 incelendiğinde deney grubunda Öz Yeterlik Ölçeği sosyal ve akademik öz yeterlik boyutu ön test-son test puanları arasında istatistiksel olarak farklılık olmadığı ($p>0,05$) görülürken, duygusal ve genel öz yeterlik boyutu ön test-son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu ($p<0,05$) görülmektedir. Anlamlı farklılık tespit edilen boyutlar için ortalamalar incelendiğinde deney grubundaki öğrencilerin duygusal ve genel öz yeterlik boyutu son test puan ortalamalarının ön test puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre, yapılan uygulamanın öğrencilerin duygusal ve genel öz yeterliklerinin artmasında etkili olduğu yorumu yapılabilmektedir. Kontrol grubu için Öz Yeterlik Ölçeği boyutları ön test-son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı ($p>0,05$) görülmektedir. Diğer bir deyişle kontrol grubunun Öz Yeterlik Ölçeği ön test ve son test puanları benzerdir. Kontrol grubuna herhangi bir uygulama yapılmadığı için fark çıkmaması beklenen bir durumdur.

Deney grubu için Öz Yeterlik Ölçeği son test-izleme testi puanlarının anlamlı farklılık gösterme durumunu incelemede uygun analize karar vermek için normallik varsayımı incelenmiştir. Ölçek puanları normal dağılım göstermediği için Wilcoxon İşaretli Sıralar testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 13’de sunulmuştur.

Tablo-13:
Öz Yeterlik Ölçeği deney grubu için son test- izleme test puanlarının incelenmesi

			n	$\bar{X}$	Sıra ort.	Z	p	
Akademik Öz Yeterlik	Deney	Son test	30	26,30	N.S.	6,08	2,766	0,006*
		İzleme	30	28,13	P.S.	12,97		
Sosyal Öz Yeterlik	Deney	Son test	30	28,20	N.S.	11,00	1,396	0,163
		İzleme	30	29,27	P.S.	15,33		
Duygusal Öz Yeterlik	Deney	Son test	30	26,33	N.S.	14,78	1,601	0,109
		İzleme	30	27,33	P.S.	14,37		
Genel Öz Yeterlik	Deney	Son test	30	80,83	N.S.	10,75	2,478	0,013*
		İzleme	30	84,73	P.S.	15,37		
n: frekans, $\bar{X}$: ortalama, ss: standart sapma, sd: serbestlik derecesi, p: anlamlılık düzeyi N.S. : Negatif sıra, P.S. : Pozitif sıra; *p<0,05								

Tablo 13 incelendiğinde deney grubunda Öz Yeterlik Ölçeği sos-

yal ve duygusal öz yeterlik son test-izleme testi puanları arasında istatistiksel olarak farklılık olmadığı ($p>0,05$) görülürken, akademik ve genel öz yeterlik son test -izleme testi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu ($p<0,05$) görülmektedir. Anlamlı farklılık tespit edilen akademik ve genel öz yeterlik boyutu için ortalamalar incelendiğinde öğrencilerin izleme testi puan ortalamalarının son test puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan uygulamanın etkisinin akademik ve genel öz yeterlik boyutu için etkisinin devam ettiği söylenebilmektedir.

S o n u ç

Ergenler üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmanın amacı katılımcılara Değer Odaklı Manevi Güçlenme/Bakım (DOMAB) programı aracılığıyla değerler konusunda farkındalık yaşatmak ve uygulanan manevi güçlenme/bakım programının etkililiğini değerlendirmektir. Araştırma çerçevesinde 2019/2020 eğitim-öğretim yılında yüz yüze 30 kız ve 30 erkek öğrenci olmak üzere toplam 60 katılımcı ile 13 haftalık bir pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Kovid 19 nedeni ile 2020/2021 eğitim-öğretim yılında ise web tabanlı uzaktan 15 hafta olarak DOMAB programı yürütülmüştür.

Gerçekleştirilen 13 haftalık pilot uygulamadan sonra ve yapılan ikili görüşmelerle öğrencilerin manevi ihtiyaçları tespit edilmiştir. DOMAB programından 14 değer seçilerek ergenlere uyarlanmıştır. Programda değerlerin tanımı yapılmış ve değerlere yönelik çok boyutlu içerik sunumu bölümü eklenmiştir. “*Kıssadan hisse*” bölümü ile öğrencilerin dikkatleri çekilmeye çalışılmıştır. Anlatılanları daha somut hale getirmek için her değer ile ilgili metaforlar kullanılmıştır. Anlatılan değerlerin içselleştirilmesi için ise kalıcılığı sağlama bölümü programa dâhil edilmiştir. Ayrıca her sunumdan sonra haftanın değeri konusunda bir özet yapılarak, öğrencilerle paylaşılmıştır. Araştırmanın nicel boyutunda ergenlere uyarlanan manevi güçlenme/bakım programının etkililiği; Tanrı algısı, insani değerler ve çocuklar için öz-yeterlik ölçekleri ile değerlendirilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular, “*Değer odaklı manevi güçlenme/ bakım programı ergenlerin Tanrı algısı, insani değerler ve çocuklar için öz-yeterlik ölçekleri puanlarını farklılaştıracaktır.*” temel hipotezini doğrulamıştır.

Araştırmada değer odaklı manevi bakım/güçlenme programının öğrencilerin başarılarını etkileyecek değerler, öz-yeterlik ve Tanrı algısı gibi bileşenleri olumlu yönde desteklediği saptanmıştır. Araştırmanın sonuçları alanyazın çalışmaları ile örtüşmektedir. Alanyazın araştırmalarında; üniversitede öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada dindarlık ve başarı algıları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu (Nalbant,

2010); akademik başarı ve dindarlık arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu (Alıcıküşu, 2013); sevgi yönelimli Tanrı algısının okul başarısını olumlu olarak etkilediği (Yıldız, 2012); dindarlığın akademik motivasyonu artırdığı (Güven, 2011); duanın sınav kaygısını azalttığı (Şeftalici, 2017) tespit edilmiştir. Maneviyat-dindarlık ve akademik başarı, değerler, öz-yeterlik, motivasyon arasındaki ilişki üzerinde yapılan araştırmalarda, maneviyyatın, dindarlığın ve olumlu Tanrı algısının akademik başarıyı desteklediği ayrıca öz-yeterliği, motivasyonu artırdığı saptanmıştır.

Kovid-19 pandemi sürecinde web tabanlı olarak ergenler üzerine gerçekleştirilen DOMAB programının sonuçları şu şekilde özetlenebilmektedir;

1-Çalışmanın hem pilot uygulamasında hem de gerçekleştirilen ikili görüşmelerde öğrencilerin manevi gereksinimleri tespit edilmiştir. Bu değerler ise; *“niyet, olumlu bakış, şükür, sabır, tevekkül, dua, kendini bilme-sorumluluk, özgüven-dürüstlük, başarı, azim-hırs, dostluk-saygı, Allah algısı ve öğrenme, hoşgörü-barış”* olarak belirlenmiştir.

2-Ergenlere uygulanan değer odaklı manevi güçlenme/bakım programı DOMAB programından seçilen değerler ile uyarlanmıştır. Programın içerik oluşturma aşamasında DOMAB programından yararlanılmıştır.

3-Ergenler üzerine gerçekleştirilen manevi güçlenme/bakım programı öğrencilerin Tanrı algısı, insani değerler ve çocuklar için öz-yeterlik ölçekleri puanlarını yükseltmiştir. Değer odaklı manevi güçlenme/bakım programı deney grubunda bulunan öğrencilerin Tanrı algısı, insani değerler ve çocuklar için öz-yeterlik ölçekleri son test puanlarını ön test puanlarına göre farklılaştırmıştır. Ayrıca izleme test puanları da programın kalıcılığını desteklemiştir.

4-DOMAB programının belirlenen 14 değer konusunda farkındalık sağladığı ve öğrencilerin manevi gereksinimlerini karşıladığı tespit edilmiştir. Ulaşılan bu netice manevi güçlenme/bakım programından sonra öğrencilerle gerçekleştirilen ikili görüşmelerle de desteklenmiştir.

Araştırmanın sonuçlarına bağlı olarak ergenlerin manevi değerler odaklı yaşamları için onlarla bağlantılı olan kurumlara da önerilerde bulunmak önem arz etmektedir. Ergenler üzerine gerçekleştirilen değer odaklı manevi güçlenme/bakım programı doğrultusunda geliştirilen öneriler şu şekildedir:

1-Manevi güçlenme/bakım programının Kovid-19 pandemi süre-

cinde ergenlerin yaşadıkları problemlerin üstesinden gelmede onlara eşlik ettiğine ulaşılmıştır. Dolayısıyla DOMAB programı ergenlik süreci yaşantılarında ve Kovid-19 pandemi gibi çeşitli süreçlerde karşılaşılabilecek sorunlarla başa çıkmalarında ergenlere yönelik olarak kullanılabilmesi mümkündür.

2-Manevi güçlenme/bakım program içerikleri ve DOMAB programı sadece ergenlerin değil, eğitim-öğretim kademelerinde bulunan ilk, orta ve üniversite öğrencilerinin manevi değerler farkındalığını sağlamak ve genel öz yeterliğini artırmak için de yararlanılabilmektedir.

3-Teorik anlatımlar/sunumlar öğrencilerin ilgisini çekmemektedir. Dolayısıyla ergenlere yönelik çalışmalarda, onların da içinde kendi rızaları ile yer aldıkları uygulamalar amaçlanmalıdır. Ergenler üzerine gerçekleştirilen bu çalışma gönüllülük esasına göre yapılmış ve süreçte aktif olarak yer aldıklarından çalışmanın sonuçlarının verimli olduğu tespit edilmiştir.

Kaynaklar

Abbuhl, R., Gass, S., & Mackey, A. (2014). Experimental research design. *Research methods in linguistics*, 116-134.

Alıcıkuşu, M. (2013). *Lise öğrencilerinde dindarlık ve akademik başarı ilişkisi (Kahramanmaraş örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baltaş, A., & Baltaş, Z. (1987). *Stres ve başa çıkma yolları*. (5. Baskı) İstanbul: Remzi Kitapevi.

Goleman, D. (2004). *Duygusal zeka*. (çev. B. S. Yüksel). İstanbul: Varlık/Bilim Yayınları.

Gündüz, M., Başpınar, Z., & Büyükkarcı, A. (2017). 2000-2015 Yılları arasında değer eğitimi üzerine yapılan doktora tezlerinin içerik analizi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (31), 705-718.

Güngör, Ö. (2015). Değerler ve gençlik. [içinde] *Çalışan gençlik ve değerlerimiz*. (ss. 87-148). Ed. Ö. Güngör. Ankara: Akçağ Yayınları.

Güven, M. (2011). *Motivasyon-dindarlık ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hökekleli, H. (2013). *Ailede, okulda, toplumda değerler psikolojisi ve eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kasapoğlu, H. (2013). Okulda değer eğitimi ve hikâyeler. *Milli Eğitim Dergisi*, 43(198), 97-109.

Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler

eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 93-108.

Nalbant, H. (2010). *Üniversite öğrencilerinde dindarlık ile başarı algısı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şeftalici, B. (2017). *Lise Son Sınıf Öğrencilerinde Sınav Kaygısı ve Maneviyat Şanlıurfa-Viranşehir Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tarhan, N. (2016). *Bilinçli genç olmak*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Watson, R. (2015). Quantitative research. *Nursing Standard* (2014+), 29(31), 44.

Yağlı, N. & Özdoğan, Ö. (2019). Gaziler ve yakınlarının manevi bakım ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik nitel bir araştırma. *Journal of Analytic Divinity*, 3(2), 67-100.

Yağlı-Soykan, N. (2020). Şehit Yakınlarının yas deneyimine ilişkin fenomenolojik bir araştırma. *Turkish Studies-Comparative Religious Studies*, 15(2), 255 - 282.

Yıldız, M. İ. (2012). *İlköğretim öğrencilerinin tanrı imgesinin belirlenmesi ve farklı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

---

* Bu makale, yazarın *İç-dış başarı ve maneviyat ilişkisi* (2021) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

